

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK KIADVÁNYAI
PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

9.

Gergely Pál

AZ AKADÉMIA LEVÉLTÁRA
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK
KÉZIRATTÁRÁBAN

THE ARCHIVES OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

BUDAPEST, 1958

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK KIADVÁNYAI
PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

9.

Gergely Pál

AZ AKADÉMIA LEVÉLTÁRA
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK
KÉZIRATTÁRÁBAN

THE ARCHIVES OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

BUDAPEST, 1958

Százharminchárom éves Akadémiánk régi irattára csak nemrégiben vált használhatóvá. Sajó Géza, az 1936—40 közti években e Levéltár kezelője, az Akadémiai Értesítő 1940-i kötetében ismertette ugyan rendezői munkája eredményét,¹ ámde akkor még nem is sejtett mértékben bővültek azóta e közlés adatai. Az Akadémia *első harminc évének* levéltári anyaga ekkor, 1940-ben még csak kis töredékében volt ismert. Az első akadémikusok levelein, tagajánlásain, bírálatain kívül azonban ennek sokszorosa került elő 1949—50 telén az akadémiai palota nagy átalakítási munkálatai megindulásakor, a pince-raktárak egyikéből.

Az 1880-as években valaminő nagyobb irodai átrendezés és festés során a padlózott pincerészbe szállított s aztán a bútortörmelékek közt otffejtett iratok jórésze azonban elpusztult, különösen a nyirkos padlón és falak mellett elhelyezett kötegek. E megpenészedett csomagokat semmiképpen sem lehetett megmenteni. Ámde így is jelentős mennyiségű s értékben fel sem becsülhető papírokat találtunk és konzerváltunk. Miért olynagyértékűek ezek, az Akadémia első fél évszázadából eredő iratok? Főleg azért, mert az akadémiai élet s könyvkiadás, ügyvitel stb. adattömegein kívül rengeteg sok ismeretlen adatot tárnak elénk a magyar tudomány- és irodalomtörténet köréből.

A levéltári anyagot éveken át fertőtlenítettük, szárítottuk s minthogy az akadémiai iratok közé *Kisfaludy-társasági folklóre-gyűjtemények* is keveredtek, mégpedig több mint tízezer lapnyi mennyiségben, így ezektől is el kellett különítenünk saját anyagunkat.²

Az akadémiai levéltári anyagot kéziratlaponként csoportosítottuk, külön választva az akadémiai tagok kézirateit a gazdasági, pénzügyi természetű aktáktól s mások, nem-akadémikusok beadványaitól. Az előkerült *több mint harmincezer*, 1825—1880 közötti iratnak mintegy *fele* egyáltalán iktatva sem volt s így ezt a munkát is el kellett végezni. Ezeken kívül a most már tüzetesen számbavett s átnézett alapítványi és pénzügyi akták száma *további húszezer*, az említett évkörből. Ezek is immár időrendben, illetőleg a nyugtákat aláírók ABC-rendjében használhatókká váltak.

¹ *Ak. Ért.* 1940: 360—369. l. — Az addig ismert s általa rendezett 6000 db főtitkári irattári aktát nagy gondnal iktatta s bizonyos szak-csoportosításban mutatózni is kezdte.

² Arany László szerkesztette Gyulai Pállal együtt a Kisfaludy-Társaság *Népköltési Gyűjtemény-sorozatát*, s így kerültek e kéziratok az Arany-lakás közvetlen szomszédságában levő főtitkári irodába, — onnét pedig kb. 1885 után, özv. Arany Jánosné elhunytá s fiának innét elköltözése után a mélységes akadémiai pinceraktárakba.

A 1881 utáni főtitkári irattár fönt, a hivatali szekrényekben maradt s ezek aránylag kisebb hiányokkal ma is együtt vannak, a második világháború kisebb-nagyobb kártevéseit leszámítva. Így ezek 1949-ig megfelelő évi indexeikkel (1891-től 1949-ig csupán, mert 1881–1890-ből elvesztek, vagy talán még nem is készítették ilyen ABC-s indexeket), mutató-köteteikkel kiegészítve most is elérhetők. A hiányzó 10 évről és természetesen legelső sorban az Akadémia *első félszázadáról* is elkészítettük a névmutató cédulák tízezreit. Mondanunk sem kell, hogy ebből az időből nemcsak hogy iktatókönyv, de még kevésbé mutató(Index)anyag sem maradt fenn.

Az utóbb említettekkel s a gazdasági, pénzügyi aktákkal együtt immár *több mint 120 000* darabra tehető irat-tömegből, kiváltképpen az első félszáz évből, a magyar *irodalom valamennyi klasszikusának* kéziratai — az egy Petőfit kivéve! —, továbbá világszerte ismert tudósaink, üttörő kutatóink egész sorának levelei, bírálatai, nyugtái és tagajánlásai, önéletrajzai stb. várnak tudományos feldolgozókra. Ezekből az iratokból nemcsak külföldi tudományos kapcsolataink, idegen akadémiákkal való szoros kiadvány esere ügyeink derülnek ki, hanem igen sok esetben meglepő állásfoglalásokra és az első akadémiai tagoknak akkor észre sem vett, vagy félreismert, félbemaradt munkaterveire és aprólékos életrajzi adataira, körülményeire is fény derül.

Hogy mentől világosabb képünk lehessen az Akadémia első félszázados adminisztratív és tudományos életéről, személyzeti beosztásáról, röviden szólnunk kell ezekről is, mielőtt a forrásanyagul immár kutató tudósaink és tudósjelöltjeink rendelkezésére álló *Levéltárunk* részletes ismertetésbe fognánk.

Az 1830–40-es években még *Magyar Tudós Társaság* néven működött Akadémia 1845 után már nemcsak együttes ülésekben, hanem a *hat tudományos szakosztály* külön-külön tartott ún. *kisgyűlésein* vitatta meg a bemutatott dolgozatokat s határozott a kiadandó művek felől. Ekkoriban a hat szakosztály (egészen 1870-ig, az újabb Alapszabályokig) még a következő volt: 1. Nyelvtudományi 2. Filozófiai, 3. Történetírási, 4. Matematikai, 5. Törvénytudományi, 6. Természettudományi, mindegyik élén az ügyeit intéző osztályjegyzővel. Az egy-két havonként tartott összességi megbeszéléseket is a „kisgyűlésnek” sorába vették.

Az évenként egyszer tartott *nagy-gyűlések* és a háromévenkénti elnökválasztó, ún. „Elegyes ülések” mindenkor zártkörűek voltak. Sőt eleinte még a kisgyűlések, felolvasó ülések is, — csupán az 1848-as forradalom vívmányaként lettek nyilvánosak ezek az osztályülések és később, 1870-től kezdve az „*összes ülés*”-nek nevezett osztályközi, teljes ülések is, amelyeken gyakran közérdekű felolvasások s az elhunyt tagokról emlékbeszéddek is hangzottak el. Egyébként 1870-től a régi hat szakosztályt háromra vonták össze, s így is működött az Akadémia az 1945-i felszabadulásig. Azután emelték négyre az osztályok számát.

Az évenként tartott *nagy-gyűlésben* választottak új tagokat, döntöttek a jutalmakról s tűztek ki új pályakérdéseket az alapítványok időközi kamataiból. A nagygyűlés utolsó napján tartott „*Köz-ülés*”-ben 3–4 felolvasás (közérdekű témáról) és főtitkári beszámoló volt szokásban, midőn a „titoknak” (= főtitkár, 1870. után) beszámolt az Akadémia múltévi működéséről, elparentálta az elhunyt tagokat és üdvözölte az újakat, átadta a pályadíjakat nyertek jutalmát stb.

Az ügyvitelt az *elnök* (= elől-ülő, praeses) és helyettese, a *másodelnök* mellett, akiket akkoriban még 3 évenként választottak, — az élethossziglan

választott *titoknok* vezette. A titoknok irányítása alatt dolgoztak: az ülési jegyzőkönyvek vezetésére jegyző (levéltárnok),³ továbbá a hivatal kinevezett írnokai, nyomdai javítókai (correctorok), az épület gondnoka, az akadémiai ügyész és pénztárnok, sőt az első harminc év alatt még a Könyvtár személyzete is. Később, 1875-ben külön Könyvkiadóhivatalt is szerveztek, szintén a főtitkár közvetlen felügyelete mellett. Az adminisztratív személyzet száma félszázad alatt négy főről tizenkettőre növekedett s 1865 után *Könyvtárunk* két könyvtárnok és a Kézirat- és Éremtár vezetője mellé már két „szolgát” is kapott az egyre növekvő kutató-igények kielégítésére.

Az akadémiai tagok száma a következőképpen oszlott meg: a 25 tagú *Igazgató-Tanács* a volt alapítók családtagjaiból, leszármazottaiból s néhány kiérdemesült tiszteleti tagból állott: feladata az anyagi ügyek és tisztviselői kinevezések irányítása, ellenőrzése volt s az egész Akadémia költségvetésének megbeszélése, számviteleinek ellenőrzése. A legelső igazgatósági tagokat még a pozsonyi országgyűlés nevezte ki 1830-ban s ezek választották meg a *legelső rendes tagokat*. Később aztán ezeket és a tiszteleti, levelező s külföldi tagokat is az *évenkénti nagy-gyűlés* választotta, életük végéig.⁴

Az első ilyen nagygyűlést 1831 februárjában tartották, ekkor kezdte meg tulajdonképpeni tudományos működését az Akadémia! Ekkor tűztek ki jutalomdíjakat, létesítették az első négy szakbizottságot: a nyelvészeti, jutalomkérdési, Évkönyv-szerkesztő és folyóirat-szerkesztési bizottságot, amelyeket aztán 120 év alatt éppen húsz további szakbizottság követett. Ezek némelyikének egész jelentős méretű, külön irattára s ügyvitele volt és ezekből az iratokból jó rész fenn is maradt. Pl. a *Történeti Bizottság* több száz kézirat-kötegnyi oklevél-másolati anyaga és levelezése ma is egyik legértékesebb forrásgyűjteményünk.

Vegyük most sorra az *Akadémiai Levéltár* anyagát:

I. Ülési jegyzőkönyvek:

Az ismertetett különféle elnevezésű akadémiai ülések legtöbbszöről gondos jegyzőkönyveket vezetett a jegyző vagy a titoknok (s ebben különösen Arany János vezetett). Ülés-fajták szerint csoportosítva immár a következő, *elsőrendű forrásjellegű* akadémiai ülési jegyzőkönyveket őrzi Kézirattárunk.

³ Legelső volt Czuczor Gergely, utána Schedel F., Szalay László, Csengery A. stb.

⁴ Első ízben 24 tiszteleti és 42 rendes tagot választottak (I. rendes tag Kisfaludy Károly volt!) és ezek együttesen választották 1831. febr.-ban, az első nagy-gyűlésben, a továbbiakat; és néhány *külföldi és belföldi levelező tagot*. Ezek létszáma akkor még nem volt alapszabályban megszabva.

Az elmúlt ötnegyed század alatt, 1950-ig *összesen több mint 1600 tagja volt Akadémiánknak*; ezek közül akkor életben volt még 220 belső-tag, s mintegy nyolcven külföldi, akikről persze még pontos életbenléti adatok nem lehettek. Az addig, 1950-ig elhunyt akadémikusok száma 1300. Közülük mintegy 700-nak *gyászjelentéseit*, halálhírükről szóló egykorú lapkivágásokat stb. sikerült felkutatnunk, részben éppen az Ak. Levéltár papírai között s így most ezek is, betűrendbe rakva, a Kézirattár egyéb gyűjteményeivel együtt az életrajz-írók, kutatók rendelkezésére állanak.

Az 1869. évi nagy Alapszabály-átdolgozás után megszabott keretekben választották a tagokat, így pl. *1870-ben a taglétszám* a következő volt: Ig. Tanács-tag 25, rendes tag 42, és levelező tag 165. A kül-tagok (külföldiek) száma nem volt megszabva, átlag 15–20-at szoktak osztályonként megválasztani. Így a három szakosztálynak pl. 1870-ben 74 k. tagja volt.

valamennyit gondosan bekötöttetve, feliratokkal ellátva ; sőt némelyiknek még eredeti vázlatait is bekötöttük, különféle eltéréseket mutatván a letisztázottak szövegétől :

1. *Igazgatósági ülések*, 1830. nov. 27-től (Pozsony) 1949. novemberéig. (Teljes sorozat!)

2. *Nagygyűlési és elegyes ülési jegyzőkönyvek*, 1831—1916-ig hiánytalanul, csupán 1917—1920-as évek „összes ülési” anyagához kötve a nagygyűlésieké is; majd 1921—1929-ről mindkét féle hiányzik az összes ülési jegyzőkönyvekkel együtt, melyek a második világháború utáni zavarokban elvesztek.

3. *Kisgyűlési jegyzőkönyvek*, 1831—1869-ig, teljesen hiánytalan sorban ; sőt 22 kötetben a legtöbb kisgyűlési fogalmazvány is előkerült s ezeket is bekötöttük. (Pl. Döbrentei, Toldy, Szalay, Arany stb. kézírásában!)

4. *Összes-ülési jegyzőkönyvek* : 1870—1949-ig, kivéve az előbb említett 1921—1929. évi elveszetteket.

5. *Osztálygyűlési jegyzőkönyvek* : I. osztály, 1870—1949., kivéve a világháború következtében elveszett 1910—1916. és 1924—1936. éveket. A II. osztály jegyzőkönyvei 1870—1946-ból, s a III. osztályé 1870—1949. évekből hiánytalanul megvannak, szintén bekötöttetve.

6. *Bizottsági ülések jegyzőkönyvei* :

a) Történeti Bizottságé 1859—1949.

b) Hadtörténeti Bizottságé 1909-től 1944-ig,

c) Archaeológiai Bizottságé 1858-tól (hiányosan) 1940-ig,

d) Nemzetgazdasági és statisztikai bizottságé 1860-tól,

e) Nyelvtudományi Bizottságé 1860-tól.

f) Irodalomtörténeti és klasszikus filológiai biz. igen töredékesen, különböző évekből.

g) Jogtudományi Bizottságé szintén töredékesen, 1929-től,

h) Matematikai és természettudományi Biz. (hiányosan) 1860—1949.

i) Római magyar történeti Bizottsági 1913—1942-ig,

k) Könyvkiadó bizottságé 1875-től,

l) Könyvtári Bizottságé 1865-től,

m) Pénzügyi és építési Bizottságé 1860-tól,

n) Coopération Intellectuelle (nemzetközi szellemi együttműködés magyar bizottságai) jegyzőkönyvei, szintén töredékesen 1925—1936-ból.

II. Vegyes tartalmú iratkötegek :

1. *Elöl-ülői levelek* fogalmazványai, Döbrentei Gábor és Toldy Ferenc kézírásában, 1831—1839. évekből, két kötetben.

2. *Alapítólevelek kivonatai* s alapítványi jegyzékek, két kötetben.

3. A *Tudós Társaság üléseiről* hírlapokban megjelent közlések másolatai, 1830 novemberétől 1841-ig, két kötetben.

4. Akadémikusok bejelentései a *nyomdai termékekről*, 1831—35-ből. Talán nem árt kiemelnünk, hogy ez utóbbi nyomdatörténeti s általában bibliográfiai szempontból mily értékes gyűjtemény. Nemkülönb az előbbi : az ülésekről az első akadémiai években a hírlapokban közölt híreknek az írnokok által kimásolt szövegei, melyek ma már szinte sehol nem kaphatók (mint magam is meggyőződtem néhányról), még az Orsz. Széchényi Könyv-

tárban sem. Így e két kötetben összegyűjtött *hirlapi cikkmásolatok forrásértékűek* — Az eddigi felsoroltakat mind beköltettük.

5. *Akadémiai pályakérdésekre* küldött kéziratok művek, 1831—1948-ból. A több mint kétezer, jelíges kézitról (szerzők ismerete híján) csupán cím szerinti katalógus készült s egyelőre időrendi sorrendben állítottuk fel a nagy mennyiségű anyagot.

6. *Kiadó-vállalati közlésre* benyújtott kézírásos művek az 1930—1948. közötti évekből. Ezeknek is van cím és szerző szerinti katalógusuk.

7. A *Vigyázó Ferenc-féle birtokok* és bérházak kezelési aktái, tervrajzai, 1928—1946-ból, köztük több eredeti régi birtok- és adóív, szerződés ; akadémiái gazdasági és jogi bizottsági jegyzőkönyvek, ügyészi jelentések stb. — Sajnos azonban ezt az ügyészi és birtokkezelői irattárat az akadémiái gondnokság és a Könyvtár 1950. évi vezetője kiselejteztette, úgyhogy ami véletlenül megmenhethető volt ebből a jelentős anyagból (pl. eredeti birtokívek, térképek, ügyészi jelentések), azt is csak az akkori könyvtárigazgatóval való erőyes szembenállásom eredményezte. Tömerdek eredeti cselédszerződés és bérleti, haszonbéri elszámolás, eredeti szerződés, parcellázási rajz és számadás került azonban akkorra a kazánházba . . .

III. Naplók könyvek, iktatók:

Nemcsak kiegészítője, hanem a rendezési munkáknál pótolhatatlan, időrendi segédkönyvcí Akadémiai Levéltárunknak a következő kéziratok kötetek :

1. *Iktatókönyvek* 1859—1949-ig, kivéve az 1880—1885. évi elveszett sorozatot. Ámde ezeknek az aktáit is éppúgy pótlólag iktattuk, mint az 1825—1858. évekéit.

2. *Pénzügyekre* vonatkozó naplók, főkönyvek, alapítványi kimutatások, házipénztári és építkezési pénztárkönyvek 1831—1949. évekről.

3. *Iratmutatók* = *Index-könyvek*. 1891—1949-ig. Ezt megelőzőleg semmi-féle mutatókönyv nem volt, vagy ha volt is, mind elveszett, úgyhogy ezeket több évi munkával kellett pótolnunk. Az általunk iktatott darabokról éppúgy, mint az 1859—1880 közötti iktatott aktákról mintegy *harmincezer név- és tárgymutató cédula* készült, közte az Akadémiára került 1817—1825. évi *Marczibányi-féle* alapítványi iratok cédulái is. Ezek a 15×5 cm-es méretű kis mutató-cédulák most már valamennyi, föllelhető, 1817—1890. évi akadémiái iratról tájékoztatnak, megfelelő dobozokba rakva, betűrendben.

IV. Levéltári anyag:

Az anyag túlnyomó részét természetesen a titoknok- főtitkári levelezések, akadémiái tagok bírálati, önéletrajzok és szakvéleményei, jutalmi jelentései, végül az Akadémiához küldött beadványok tízezrei alkotják. Mindezek három-féle méretű, háromszázötvenöt dobozban vannak elhelyezve az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában.⁵

Az akadémiakusok, vállalkozó iparosok és különféle kereskedők, valamint a szolgaszemélyzet s írások stb. *nyugtáit* 26 nagy dobozban helyeztük el (mintegy 15 000 számla-nyugtát), továbbá az *akadémiai palota építkezésének*

⁵ Az 1825—1860. évi akták régi barna, álló dobozokban, 1861—1880-iak újonnan készített, sárga színű, ívméretű dobozokban s végül 1881—1949-ből a hosszában ketté-híjtott akta méretének megfelelő téglány-alakúakban!

gyűjtőíveit s magának az építésnek számláit 12 nagy kötegben, az *alapítványi és ügyései iratanyagot* kb. négyszáz iratcsomóban gyűjtöttük össze. — Az akadémiai házipénztár ügyvitele csak 1869-ig tartott, s ekkor az egész könyvelést és pénzkezelést a Magyar Földhitelintézet vette át, az új Alapszabály s ügyrend értelmében. Ezután már csak kisebb irodai s gondnoki házipénztári keret volt, saját pénzkezelésünkben. Így tehát csak 1869-ig találhatók az igen becses *eredeti nyugták*, pl. olyanok kezétől, mint Kazinczy, Kölcsény stb. más, legelső akadémikusaink, vagypedig többszáz Toldy F. — Szalay László-, vagy Arany János féle kiutalási jegyzék, utalványozás. A *Földhitelintézet* aktacsomói 1945-ben mind elpusztultak, rendkívüli kárára akadémiai történetünknek is.

Hogy pedig mit jelenthetnek a holt betűk kb. száz-százharminc év múlva, ennek illusztrálására elegendő csak futólag áttekintenünk a Levéltár kincsei közül, az *Akadémia első félszáz évéből*, a következő legfontosabb három kategóriát. Ebből is láthatjuk, kiktől és milyen természetű kéziratok találhatók.

1. Tartalmuk szerint legértékesebbek az *akadémikusok által írt bírálatok*, különféle kéziratok vagy nyomtatott művekről, egyes pályakérdések kapcsán. Ilyen kéziratunk, — túlnyomó részben kiadatlanul, egyelőre még az ismeretlenség homályába rejtve! — csak e félszáz évnyi időszakból — 271 akadémiai tagtól, mintegy *kétezer lapon* található. Legtermékenyebb elmék: Vörösmarty, Bajza József, Toldy Ferenc, Bugát Pál, Döbrentei, Czuczor, Horváth Cyrill, Győri Sándor. Némelyiküktől, mint pl. Vörösmartytól hetvennél több bírálatunk maradt fenn!

A megbírált pályamunkák között persze akad sok silány, ma már sem tárgyánál, sem szerzőjénél fogva említésre sem méltó féremű, de a kéziratok nagyobb részben előbb-utóbb mégis csak nyomtatásra kerültek, s így nem közömbös, hogy a tudomány-történet megfelelő lapjaira fölkerüljön az első méltatók, kritikusok neve és véleménye. Viszont igen sok *örökéletű alkotás* legelső ismertetését, méltatását is itt találjuk, amelyeket túlnyomó részben eddig még sehol sem közöltek. Hogy csak néhány ilyen maradandó művet mondjunk, melyet az akadémiai nagyjutalommal vagy más díjakkal tüntettek ki, éppen az itt levő szakvélemények alapján, íme időrendben a következők: a *legelső magyar szótár* Kresznericstől, vagy Vörösmarty, Kisfaludy Sándor, Kazinczy Ferenc, Jósika Miklós, Szalay László munkái, Petőfi Sándor verskötete, Arany különböző művei, Eötvös József és Lóránt, Horváth Mihály, Toldy Ferenc, Fényes Elek, Zsoldos Ignác, Győri Sándor, Vállas Antal, Jedlik Ányos, Petzval O., Pólya József, Hőgyes Endre, Thán Károly, Mihálkovics Géza, Zemplén Géza stb. művei a legkülönbözőbb tudományágak köréből. Csak a százharminc év alatt jutalmazott legkiválóbb, ma is értékálló munkák pusztá cím-felsorolása is egész kötetre menne!

2. Igen értékes a *több mint ezer akadémikustól érkezett* s itt található levél és munkaterv, így pl. József nádortól közel száz levelünk van, Döbrentei Gábortól, Teleki Józseftől, Toldytól 40—50 darab. Tíznel többet találunk Kállay Ferentől, Szalay Lászlótól, Bugáttól, Almási Balogh Páltól, Rómer Flóristól, Horváth Józseftől és Cyrilltól, Czech Jánostól, Edvi-Iléstől stb. Ezek a levelek nemcsak akadémiai munkájukról tárnak fel sok új adatot, hanem a múltszázad első felének egész szellemi életéről, a kortársak szerepéről is tájékoztatnak.

Neves külföldi tagok is sokan megköszönték kultaggyá választásukat és ezek leveleiből is megmaradt néhány; hogy csak a legnagyobbakat említsük,

mint : Bunsen, Macaulay, Mommsen, Gladstone, Quetelet, Boissier, Thierry, Virchow, Palaczky, Liebig, Levasseur, Renan, Roscher, Schuchardt, W. Ostwald, Hilbert, Demidoff stb. Ha ezeknek a köszönőleveleknek nem sokkal több is az értéke, mint pusztán írástörténeti, autogramjellegű emlékeké, mégis : le nem tagadható bizonyosságai annak, hogy az Akadémia sosem maradt el a világ élvonalbeli tudósainak megbecsülésében, s hogy önmagát : a Magyar Akadémiát becsülte meg a megválasztásukkal.

3. *Az önéletrajzi feljegyzések.* melyeket az akadémikusok mindjárt megválasztásuk után, a titoknok (főtitkár) körlevelére be szoktak küldeni az Almanach (Névkönyv) részére, nem kevésbé érdekesek, hiszen egész csomó akadémiai tagnak, kikről emlékbeszédet nem tartottak, mai napig fel sem bontották életrajzi önvallomását. Ilyen pedig egész jelentős számban található. Nyilván sok haszonnal fogják forgatni a bibliográfiák mindenkori készítői ezeket a sajátkezü tájékoztatókat, sok kiadott és készülő kézirat-jegyzékükkel.

Az újabban, nyolc évvel ezelőtt napfényre került anyag mennyiségi szemléltetésére táblázatos összeállítást készítettem :

Év	Ismert darab 1940-ig	Ma meglevők száma	Év	Ismert darab 1940-ig	Ma meglevők száma
1825—30.	10	18	1850.	3	83
1831.	93	113	1851.	22	83
1832.	217	250	1852.	13	82
1833.	142	172	1853.	7	113
1834.	114	192	1854.	8	59
1835.	119	176	1855.	20	147
1836.	152	344	1856.	20	146
1837.	138	234	1857.	8	153
1838.	104	217	1858.	41	281
1839.	133	323	1859.	303	715
1840.	155	327	1860.	278	563
1841.	134	300	1861.	336	546
1842.	133	263	1862.	361	771
1843.	138	266	1863.	205	535
1844.	132	210	1864.	17	341
1845.	152	239	1865.	42	932
1846.	108	210	1866.	26	433
1847.	161	392	Az 1867-től 1878-ig terjedő időszak- ból <i>valamennyi</i> ,		
1848.	65	131			
1849.	2	14			

— több mint tizenötezer — jegyzőkönyv és akta az említett 1949—50. évi télen került elő, közte *Arany János főtitkári levelezése*, több mint négyezerszáz sajátkezü fogalmazványa és 339 jegyzőkönyve!

Végül talán nem érdektelen néhány adat arra nézve, hogy az Akadémiai Levéltár anyagát eddig kik használták tudományos munkáikhoz? Már a „lelet” rendezése, szétválogatása közben bemutattuk a népzenei gyűjtésre vonatkozó legelső adatokat Kodály Zoltánnak és több munkatársának (Kerényi György, Kiss Lajos stb.). Ugyancsak haszonnal forgatták gyűjteményeinket: Szabolcsi Bence prof. és tanítványai (Bónis Ferenc, Székely András, Várnai P. stb.).

Természettudományi vonalon kutatómunkát végeztek : Marek József, Dudich Endre, Fejér Lipót és aspiránsaik (matem. és természettudományi kutatók), a történettudósok közül : Révész Imre és Váczy Péter akadémikusok, Markó Árpád, Kumorovitz Bernát tan. tagok, Zakariás Sándor és Voit Pál építészettörténészek, — nyelvtudományi téren többször forgatta haszonnal aktáinkat : Gáldi László, Balázs János és Kelemen József, az irodalom-történészek közül : Waldapfel József és Tolnai Gábor akadémikusan kívül Barta János, Brisits Frigyes, Szauder József egy. tanárok, Scheiber Sándor, Vargha Balázs, Varga József, Horváth Károly, Jenei Ferenc, Stoll Béla, Jancsó Elemér (Kolozsvárról), továbbá Vértes András és Törő Györgyi intézeti kutatókon kívül sokszor kutatót anyagunkban Misianik János szlovákiai egyet. prof. A folklóre-tudomány művelői közül elsősorban kell emlitenünk Ortutay Gyula akadémikust s több munkatársát (Katona Imre, Kovács Ágnes stb.), továbbá Csanádi Imrét, Domokos P. Pétert, Pogány Pétert és még sok más, fiatalabb kutatót. Arany-kéziratainkat Törös László nagykőrösi múz. igazgatón kívül sokszor tanulmányozta Keresztury Dezső és legutóbb a nagyszalontai Arany-múzeum igazgatója : Danielisz Ernő.

Mint ebből a kis felsorolásból is láthatjuk, a legkülönbözőbb tudomány-szakok művelői ismerik és évek óta használják e levéltári anyagot.

The Archives of the Hungarian Academy of Sciences

The archives of the 130 years old Hungarian Academy of Sciences have been stored unusably until the last years. Now, as the result of five years' work, the logical arrangement of both the documents taken over from the former secretary-general's office and those found in old repositories has been accomplished. It was a hard task as most of the registers of the documents were lost.

The papers and accounts concerning the first fifty years of the Academy are of greatest value, giving hitherto unknown details of it's work : the activity of it's members, the publishing of books and periodicals, the connections with foreign academics, the exchange scheme of publications, the correspondence with it's foreign members etc. thus contributing to the history of sciences and to the literary history as well.

At the time mentioned the leaders of the Academy were the president, vice-president and secretary (from 1870 on secretary general). There were six scientific sections : linguistic, philosophical, historical, mathematical, legal and that of natural science. In the weekly assemblies lectures delivered were discussed, plans of the works to be published were made, election of new members was decided, memorial speeches on the deceased were held etc. The first general assembly — prepared by the weekly assemblies — was held in 1831.

The records of all these, as well as the documents of the administration, the correspondence of more than 1400 members of the Academy, critiques, autobiographies, accounts etc. are now to be found both in chronological and in alphabetical order.

The classification of the documents — the work of the author of this article — is as follows :

I. *Records of meetings* kept by the secretary (secretary-general) :

a) meetings of the directorate (1831—1949 complete)

b) yearly general assemblies (incomplete)

c) weekly assemblies

d) monthly assemblies of all members (records of 1921—29 have been lost during World War II)

e) meetings of the sections (incomplete)

f) records of thirteen special committees.

II. *Miscellaneous papers:*

- a) Concepts of the correspondence of the president (1831—39)
- b) Documents of funds, extracts, lists etc.
- c) Copies of newspaper articles concerning the Academy (1830—44. 2 volumes.)
- d) Reports by the members about the products of the country printing-offices (1831—35.) (The copyright-copy order was based on these reports.)
- e) Competition-essays and works offered for publication (1830—48). (The former are registered by titles, being code-named.)

III. *Registers, cash-books, reports of funds etc.* are of great importance in the surveying the documents. Registers of the years 1859—1949 are complete (with exception of the volumes 1880—85). The lost registers of the years before 1858 had been substituted by new ones, or rather the registers begun in 1940 have been completed.

Indices were found from 1891—1949 so the lost index of about 30 000 documents of the first sixty years of the Academy had to be substituted by new ones.

IV. *Correspondence*

It consists of letters written by the president, the secretary, (secretary-general), the secretary of the sections, the treasurer; of letters and biographical notes of the members, critiques; thousands of petitions, memorials etc. filed in 350 boxes. Some 400 batches of papers contain receipts of the members, accounts of the clerks, copyists, cash-clerks, servants, tradesmen and merchants; plans and documents concerning the building of the Academy, the so-called fund-reports etc.

The most precious from the point of view of their content are the critiques of the works to be published, or of competition essays, more than thousand letters of the members containing autobiographical details. Among the letters we find the writings of eminent foreign members: Bunsen, Macaulay, Mommsen, Gladstone, Quetelet, Boissier, Thierry, Virchow, Palaczky, Liebig, Levasseur, Renan, Roscher, Schuchardt, W. Ostwald, Hilbert, Demidoff etc.

Among the letters of the secretary those of the secretary general János Arany are of greatest value: his autographic letters exceed the number of 4100, the number of records of meetings written by him is 339, (many of them more than 16—20 pages), and about 500 of his assignments were found.

These precious documents are now at the readers' disposal. Even while the arrangement took place they were available for them. So members of the Academy, professors as well as the younger generation of scholars frequently made use of the archives, most important sources of the history of the Hungarian Academy of Sciences.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK KIADVÁNYAI

1. Haraszthy Gyula : *A 130 éves Akadémiai Könyvtár*. Bp. 1956.
2. Berlász Jenő—Szakmáryné Németh Mária : *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának múltja és jelene*. Bp. 1956.
3. Csapodi Csaba : *A legrégibb magyar könyvtár belső rendje*. Bp. 1957.
4. Berlász Jenő : *Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának átalakulása*. Bp. 1957.
5. Haraszthy Gyula : *Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszervi kérdései*. Bp. 1958.
6. Gergely Pál : *Arany János és az Akadémia Könyvtára*. Bp. 1958.
7. Endre Moravek : *Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen*. Wien. 1957.
8. Szakmáryné Németh Mária : *Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója*. Bp. 1958.
9. Gergely Pál : *Az Akadémia Levéltára a MTA Könyvtára kézirat-tárában*. Bp. 1958.

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

45779/58 — Akadémiai Nyomda Budapest — Felelős vezető: Bernát Gzörgy